

Atıf: Okcu, C. (2025). Dijital kamusal alanın sınırları üzerine kuramsal ve güncel bir inceleme. İletişim, Sosyoloji ve Tarih Araştırmaları Dergisi, 5(1), 25-33. <http://dx.doi.org/10.53723/cosohis.56>

Akademik Editör: Didem Deniz Anamur

Alındı : 3 Mayıs 2025

Kabul Edildi : 30 Haziran 2025

Yayın : 27 Temmuz 2025

Telif Hakkı: Bu eser, Creative Commons Atıf-Ticari Olmayan 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY-NC 4.0) ile lisanslanmıştır.

Etik ve Veri Kullanım Beyanı: Bu çalışmada kullanılan tüm veriler, araştırmanın şeffaflığını ve doğruluğunu sağlamak adına uygun şekilde yönetilmiştir.

Bu makale Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırlanan "Kentsel ve Dijital Kamusal Alanlarda Toplumsal Temsil Arayışı" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Fonlama: Bu çalışma, herhangi bir kurum, kuruluş veya fon sağlayıcıdan mali destek alınmadan, tamamen yazar(lar)ın kendi kişisel çabaları ve kaynaklarıyla gerçekleştirilmiştir.

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Dijital Kamusal Alanın Sınırları Üzerine Kuramsal ve Güncel Bir İnceleme

Ceren Okcu¹

1 Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı İzmir; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0348-2888>, crnokcu10@gmail.com

Öz

Bu makale, dijitalleşmenin kamusal alan üzerindeki etkilerini teorik ve güncel bir perspektifle ele almaktadır. Özellikle sosyal medya platformlarının kamusal tartışma kültürünü nasıl dönüştürdüğü, bireylerin ifade özgürlüğü, temsil olanakları ve toplumsal görünürlük pratikleri çerçevesinde incelenmiştir. Çalışmada, Jürgen Habermas'ın kamusal alan kuramı temel alınarak, dijital ortamlarda şekillenen yeni kamusallık biçimleri analiz edilmiştir. Dijitalleşmenin beraberinde getirdiği olanaklarla birlikte, bireylerin siyasal ve toplumsal süreçlere katılımının artması, farklı toplumsal grupların kendilerini ifade edebileceği yeni zeminlerin oluşması olumlu yönler olarak değerlendirilmiştir. Ancak bu süreç aynı zamanda yapısal eşitsizlikleri yeniden üreten bir alan da yaratmıştır. Algoritmik kontrol, dijital uçurum, dezenformasyon, erişim engelleri ve ifade özgürlüğü üzerindeki baskılar gibi sorunlar, dijital kamusal alanın sınırlılıklarını da gözler önüne sermektedir. Bu bağlamda makale, dijital teknolojilerin demokratikleşmeye katkı sunma potansiyelinin yanında, ayrımcılık ve dışlayıcılık gibi riskleri de barındırdığını vurgulamaktadır. Sonuç olarak, çalışma dijitalleşmenin kamusal alanı nasıl dönüştürdüğünü sorgularken, bu dönüşümün toplumun farklı kesimleri üzerindeki etkilerini çok boyutlu bir şekilde değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dijital kamusal alan, Habermas, Katılım, Sosyal medya, Temsil

A Theoretical and Contemporary Examination of the Boundaries of the Digital Public Sphere

Abstract

This article examines the impact of digitalization on the public sphere from both a theoretical and contemporary perspective. In particular, it explores how social media platforms have transformed the culture of public debate, focusing on issues of freedom of expression, opportunities for representation, and practices of social visibility. Drawing on Jürgen Habermas's theory of the public sphere, the study analyzes the new forms of publicity emerging in digital environments. While digitalization has created opportunities for increased participation in political and social processes and provided new spaces for diverse social groups to express themselves, it has also reproduced structural inequalities. Issues such as algorithmic control, the digital divide, disinformation, access barriers, and pressures on freedom of expression reveal the limitations of the digital public sphere. In this context, the article emphasizes that while digital technologies carry the potential to contribute to democratization, they also pose risks of exclusion and discrimination. Ultimately, the study aims to critically assess how digitalization is reshaping the public sphere and to evaluate the multifaceted effects of this transformation on different segments of society.

Key Words: Digital public sphere, Habermas, Participation, Social media, Representation

Giriş

Toplumsal meselelerin açık biçimde tartışılabilirdiği bir alan olarak kamusal alan, modern toplumlarda demokratik işleyişin temel unsurlarından biri kabul edilmektedir. Habermas'ın (1989) klasik kamusal alan modeli, bireylerin rasyonel diyaloglar yoluyla kamuoyunu şekillendirebildiği bir iletişim çerçevesi sunar. Kamusal alan kavramı, tarihsel olarak toplumun belirli kesimlerinin bir araya gelerek ortak meseleleri tartıştığı iletişim alanlarını ifade eder. Habermas (1989), 18. yüzyıl Avrupası'nda şekillenen burjuva kamusal alanı modelinde, bireylerin ekonomik ve siyasal iktidardan bağımsız olarak bir araya gelerek rasyonel bir tartışma ortamı oluşturduklarını savunur. Bu model, eleştirel kamusal aklın işlemesi için özgürlük, eşitlik ve kamusal ilkelere dayanır. Ancak feminist ve çoğulcu kuramcılar, bu yapının tarihsel olarak kadınlar, etnik gruplar ve alt sınıflar gibi birçok kesimi dışarıda bıraktığını belirtmiştir (Fraser, 1990). Böylece kamusal alanın tekil değil, çoklu yapılar barındıran dinamik bir alan olduğu görüşü ön plana çıkmıştır. Dijitalleşmeyle birlikte bu çoğulluk, fiziksel mekân sınırlarını aşarak yeni kamusal alan biçimlerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Ancak dijital medya ortamlarının yükselişiyle birlikte bu modelin geçerliliği yeniden değerlendirilmeye başlanmıştır. Sosyal medya, çevrim içi forumlar ve dijital içerik platformları, bireylerin kamusal söylemlere katılım biçimlerinde köklü değişimlere yol açmıştır. Bu çalışma, kamusal alanın dijital ortama taşınmasıyla birlikte ortaya çıkan yeni yapıları, kuramsal yaklaşımlar ve güncel örnekler ışığında analiz etmeyi hedeflemektedir. Dijital ortamın sunduğu katılım ve görünürlük olanaklarının yanı sıra, bu alanlarda şekillenen dışlayıcı dinamikler de ele alınacaktır.

1. Kamusal Alan ve Dijitalleşme

Dijital medya ortamları, bireylerin sadece tüketici değil aynı zamanda üretici aktörler haline geldiği etkileşimli bir iletişim alanı yaratmıştır. Bu dönüşüm, kamusal alanın mekânsal boyutunun ötesine geçmesini sağlamış; zaman ve mekân sınırlamaları olmadan katılım imkânı sunmuştur (Papacharissi, 2010). Ancak bu olanaklar, ciddi yapısal sorunları da beraberinde getirmiştir. Dijital platformlarda algoritmik

yönlendirme, içerik sıralaması ve görünürlük kriterleri hangi seslerin duyulacağına dair seçici bir filtre işlevi görmektedir (Pariser, 2011). Bu durum, eşitlikçi ve çoğulcu bir kamusal tartışma ortamı kurulmasını engelleyebilir. Özellikle marjinal gruplar açısından görünürlük kazanmak teknik altyapı, algoritmalar ve platform politikalarına bağlı hale gelmiştir. Bu bağlamda dijital kamusal alan, demokratik potansiyeline rağmen yeni dışlanma biçimlerini de üretmektedir.

2. Eleştirel Perspektifler: Katılım ve Temsil Sorunları

Habermas'ın (1989) kamusal alan kuramı, teorik olarak herkesin eşit şekilde katılımını öngörse de dijital ortamlarda bu ideal sıklıkla gerçekleşmemektedir. Fraser'ın (1990) karşı-kamusal alan kavramı, kamusal alanın dışına itilmiş grupların alternatif söylem üretim alanlarına işaret eder. Dijital ortam, görünürde bu tür karşı-kamusal alanlara zemin hazırlıyor gibi görünse de erişim imkânları ve teknik okuryazarlık gibi faktörler bu yapının eşitlikçi doğasını zedelemektedir. Ayrıca dijital ortamda yürütülen tartışmalar sıklıkla kutuplaşmaya açık hale gelmekte, yankı odaları bireyleri benzer görüşlerle sınırlı bir etkileşime mahkûm etmektedir (Sunstein, 2018). Bu durum, kamusal tartışmanın derinleşmesini değil, yüzeyselleşmesini beraberinde getirmektedir. Katılımın niceliksel olarak artması temsilin niteliksel biçimde gerçekleştiği anlamına gelmemektedir.

Türkiye'de dijital kamusal alanın yapısı, siyasal ve kültürel bağlamın etkisiyle farklı bir karakter kazanmıştır. Özellikle sosyal medyanın genç kullanıcılar arasında yaygınlaşması, dijital platformları kamusal tartışmaların merkezi haline getirmiştir. Ancak ifade özgürlüğüne yönelik sınırlamalar, erişim engellemeleri ve platform denetimleri bu alanın açıklığını azaltmaktadır (Özdemir, 2021). Siyasal kutuplaşmanın dijital ortamda daha da belirginleşmesi ortak zemin yaratma kapasitesini zayıflatmaktadır. Türkiye bağlamında dijital kamusal alan hem demokratikleşme potansiyelini hem de kontrol mekanizmalarını aynı anda içinde barındıran çelişkili bir yapı arz etmektedir.

2. Sosyal Medya Üzerine Eleştirel Yaklaşımlar

Sosyal medya simülark; sosyal medya üzerinden kurulan iletişim simülasyon simülasyon kopya değildir. Gerçeklik direk yok oluyor. Sosyal medyayı bir simülark olarak tanımlarsak ve bizim orda ki hayatlarımızı bir simülasyon olarak tanımlarsak o simülasyon içinde kendi gerçekliğimizi farklı biçimde simüle ediyoruz. Mikro dünya içinde gerçekliğin kolayca işlenip şekle sokulacağı bir kaptır. Bir zamanlar dışarıda olan gerçek dünya artık yoktur. Gerçek deneyim reddedilir. Herşey benzetilir.

Meydanlar, grup kimliği ve aidiyetini belli bir bedene oturtur. Oysa platformlarda bu somut bedenler yoktur, sadece soyut birbiri içine geçmiş idealar vardır. Meydan, bir yere aidiyeti, sen-ben kavgasında tarafların sahiplendiği, oradan konuştuğu bir alanı işaret eder. Adeta bir gladyatör savaşı gibi kendinden olanı etiyile kemiğiyle cesurca sahaya koyan ve rakibe gözdağı veren yerdir. Dislike ve Likelar'dan ibaret, kalpler yığını değildir. Hakiki yığınlar, meydanlarda ki kalabalıklardır. Görünmek isteyenler burada boy gösterirken, gizlenmek isteyenler tuşların ardındadır. Meşruiyetini kaynağını bizzat sokağından, kaldırımından, taşından ve ona sesi, öfkesi, neşesi, belleği sinmiş insandan aldığı yerdir. Bu yüzden hakiki bir mekân olarak meydanlar, yıllar boyunca capcanlı haliyle ortada dururken; bugün etkileşimi yüksek olan ama yarın internetin tozlu sayfalarına gömülü kalacak seslerin, bir nefes kadar kısa sürmesi kaçınılmazdır. Bu yüzden gücünü meydanda ki sahiçilikten alan her hegemonik gücün, yaşaması sosyal darvinizm içinde doğaya daha uygun görünürken, platformlarda ise bu fırsat anlık ve güçlü fakat bir o kadar da kısa süreli ve etkisizdir. Eğer somut bir zafer elde edilip, başarılı olunmak isteniyorsa meydanlar platformlara terk edilmemelidir.

Ötekilerin Kamusal Alanı; sosyal medya ise ne kadar ötekilerindir, ne kadar sokaktakilerindir tartışma konusudur. Kamusal alan artık fiziki ortamlarda azalırken sanal ortamlarda artmaktadır. Böylelikle dünya kamuoyu, yok sayılan muhalifin, temsil edilemeyen, ezilenin, mağdurun çevrimiçi ağlarda etkili olabileceğini göstermiştir. Burada ki anahtar kelime hedeflenen etkileşimi sağlayabilmektir. Ötekilerin sesinin yoğunluğu çoğu zaman o kadar gürültülü biçimde bu mecralarda yer buluyor ki, bir anda

egemen toplumsal güç gibi gözükmeye başlıyorlar. Oysa tüm politik süreçlerin nihayetinde sokaklardan gelen çıplak ses, sosyal medya da ki makyajlı kalabalıkları bastırıyor. Sosyal ağlar, küresel ve yerel eksende 'başka bir dünya mümkün' çağrısına ayna tutan, topluluklar arası etkileşime fırsat vererek, farkındalık yaratan mesajları hızlı ve etkili bir şekilde taşımaktadır. X, Facebook, YouTube, bloglar, mobil iletişim gibi sosyal ağlara yüklenen güç efektif olmayarak bizi bir yanılgıya itebiliyor. Coğrafi engelleri aşarak, yaratılan sanal kamusal alanlar yine sanal olarak kalıyor. Kamusal alanlar dijital mecralardan çıkıp, kentsel meydanlarda yeniden inşa edilmelidir. Toplumsal olanın mekânı mecralar değil, meydanlardır ve ancak orada örgütlenerek, hakiki kamusal alana ulaşılabilir. Zira sosyal medyanın kolektif devrimsel niteliği, bugün yalancı bahar olarak kalmaktadır. Gerçek toplumsal alanlar ise şatafatlı sosyal hesaplarında değil, en yalın haliyle meydanlarda kendini göstermektedir. Çünkü doğru mekânda yaşanan kamusal alan, bizi toplumun aslına götürecek bir araçtır. Bu nedenle yaratılan kamusal alanlarımızdan (sosyal medya platformları) çıkıp, yaşanan kamusal alanlara (kentler, kıraathaneler, meydanlar) dönmeyi öğrenmeliyiz. Yaratığımız dijital kamusal alanın içinde yaşadığımız gerçeklik bizi simyaya götürürken; yaşadığımız kentsel kamusal alanının içinde yarattığımız gerçeklik bizi toplumsal olanın özüne götürür.

Artık gündelik hayatımızın her anında sosyal medya üzerinde gerçekleştirdiğimiz eylemlerle sisteme artı değer üretiyoruz. Yeni medya toplumla o kadar iç içe geçmişirki toplumun her katmanına dokunabilmektedir. Tüm gerçeklik buradan biçimlenir. Giddens'a (1991) göre düşünerek benliğin oluşumuna katkı sağlarken kimliğin tanımlanmasına olanak veriyor. Kimlik benliğe giydirilmiş bir roldür. Sosyal medyada kimliklerimizi kapladığımız kılıflardır. Bauman (2018), hepimizin çevrimiçi ve çevrimdışı iki farklı evrende yaşadığımızı söylerken haklıydı. Fakat artık neredeyse çevrimdışı evren kalmadı. Çevrimiçi evren, çeşitli ağlar üzerinden hayatımızın her alanının çizgi içi bir hale getirerek sarmaladı. Kendi başımıza ses olmak yerine, sosyal medya da yankı olmayı tercih ediyoruz. Gerçek dünyamızda sessiz yığınların gölgesinde toplumsalın sonu gelirken, sosyal medya da yarattığımız simülasyonda kurguladığımız oyunları sergilemeye

devam ediyoruz. Sosyal medya bugün, yarattığı tüm bu evrenle hayatımıza sızmanın bir yolunu bularak, bizi de kendine algoritmasına dahil ediyor. Sosyal medya eleştirisini bile burada bulunan platformlardan yaparak aslında bu sistemden kaçış olamayacağını görüyoruz. Makro dünyalarımızı, mikro dünyalarda uyarladık. Gerçek hikayelerimizden ilham alınarak kurguladığımız bu yapı gün geçtikçe bizzat gerçekliğin kendisi halini alıyor. Bütün olumlu ve olumsuz yanlarıyla sosyal medya, dijitalleşen dünyada yaşamımıza etki etmeye ve bütün alanları kaplamaya devam edeceğe benziyor. Eğer tüm bu anlattıklarımızın ışığında sosyal medyayı bir simülark olarak tanımlarsak ve bizim orda ki hayatlarımızı bir simülasyon olarak tanımlarsak o simülasyon içinde kendi gerçekliğimizi farklı biçimde simüle ediyoruz. Marksist yabancılaşmanın bir başka biçimi gerçekleşerek teknoloji araçlığıyla bu kez işçiyi değil, bireyleri gerçekten koparmaktadır.

3. Kamusalın Yeni Bir Yapısal Dönüşümü ve Dijital Platformlar

Kamusalın yeni bir yapısal dönüşümü dijital mecrada oluşan bu yeni kamusal alanların gerçekliği üzerine de tartışma yapmayı gerektiriyor. Sosyal medya mecralarında oluşan bu yeni kamusal alanlarda kendimizi özgürce temsil ettiğimizi düşünürken aslında bizden olanlarla bir yankı odasında kaldığımızı görmüyoruz. Bizden olmayanlarla ise aramızda ki uçurum büyüyor. Tek ayağımız soyut bir gerçeklikte kalırken, öbür ayağımız somut bir hakikate çarpıyor. Rasyonel olarak bu ikisi arasında asılı kalıyoruz. Hangisinin gerçekten kamusal olanı temsil ettiği konusunda şüpheye düşüyoruz. Fakat burada farkında olmadan bir yanılgıya düşülüyor. Kamuoyu artık manipülatif bir yer. Daimi ve hızlı politikleşme süreçleri yaşayan ülkemiz ekseninde değerlendirdiğimizde seçimler somut bir örnek olarak karşımızda duruyor. Sosyal medyaya sıkışarak adeta bir festival havasında inşa edilen kampanyalar, örgüt kapasiteleriyle sahaya inemiyorlar. Sosyal kamusal alanlarda oluşturulan sahte rıza endüstrileri, like'lar da oluşan çokluklar meydanlarda ki kenetlenmiş çoğunluklara dönüşmüyor. Bu da bireyler üzerinde hakiki kamusalın temsilini bulamamanın getirdiği politik bir şizofreni ve bocalama hali yaratıyor. Bilinçlerde önce bu yanılsamaya tam bir inanış ardından ise keskin bir kopuş gerçekleşiyor.

Sosyal medya kamusal geçici bir yanılsama. Gerçeğe oldukça yakın ama hakiki olanı perdeliyor aslında. Bu dijital çeperden öze dair olana ulaşamıyoruz. Kolektif gerçekliğimizi nerede aramalıyız? Meydanlarda mı veya platformlarda mı? Yaşadığımız derin bilişsel çelişkiyi yaratan ve bizi cevapsız bırakan soru tam olarak bu. Kendi kendimizi onaylatma ihtiyacımızı sosyal medya da karşılıyor ve orada kurulan dünyaları içinde yaşadığımızla değiş tokuş ediyoruz. Bu yüzden bastığımız var olan toplumsal zemin ayaklarımızın altından kayıp gidiyor.

Yaşanan çoğu dijital kamusal alanlar büyüleyici kalabalıklar gibi görünse de günün sonunda tek başlarına kalmış bir gölgeden farksızlaşıyorlar. O gölgelerin üstüne meydanlar da ki canlı kanlı insanlar basıp geçiyorlar ve büyü bozuluyor. Hayalet topluluklar nickname'lerden ve adeta sosyal medyada oynanan bir kamusal oyun parkından ibaret kalıyor. Çocuklar, zihinlerinde nasıl oyun parklarında ki oyuncukları herkesin gerçeği ve orada yaşadıkları sahte mutluluk illüzyonunu herkesin ortak yaşadığı hissine kapılıyorsa, bizlerde o platformlarda sanal bir mutluluk sihrine inanarak, bunu herkesin ortak fikri zannetme düşüne inanıyoruz. Bu düş hiçbir toplumun ortak ideasal temsilini sağlamıyor. Bir ütopya halinde geliyor, heyula şeklinde gidiyor. Gün sonunda tıpkı çocukların parktan eve dönmesi gibi bizler de sosyal medyada yaşanan bu oyundan çıkıp uyanıyoruz. Fakat neden böyle oldu sorusuna cevap bulamıyoruz. Tam da bu dijital kamusal alanlarda yaşanan bu festival ortamının toplumun gerçekliğini yansıtmadığını her seferinde daha sert bir gerçekliğe çarparak anlamak durumunda kalıyoruz. Sosyal medya da oluşan bu yeni kamusal alanlar sanal formda kalıyor ve meydanlarda ki gerçek toplumsaldan bizi adeta soyutlayarak bir illüzyon yaratıyor. Sosyal medya mecralarında sonunda her türlü kamusal onayın gerektiği politik süreçlerde şahit olduğumuz sanal çoğunluklar kitlesel çoğunluklara denk düşmüyor. Meydanlardaki insanların bire bir karşılığı ile platformlardaki insanların varlığı birbirine denk düşmüyor. Bu nedenle sosyal kamusal alanlar da ki topluluklar hayali cemaat olmaktan öte yol gidemiyor. Dijital oyun ruhu ve festival havasından çıkıp yerel zeminde meydanlardaki topluluklara temas etmenin zahmetli yoluna girişmek gerekiyor.

4. Çok Boyutlu Dijital Medya-Tek Boyutlu İnsan

Sanayi devrimi sürecinde ki iş, emek üretme alanları olan fabrikalar şimdi hayatımızın her alanında ki bu sosyal ağlardır. O gün fabrikalarda ki işçiler, bugün bu ağlarda üretime devam ediyorlar. Marx'ın (1844) kavramsallaştırmaları farklı yansımalarla biçim değişirse de anlattığı hikaye devam ediyor. Sosyal medya, Fuchs'un (2014) ücretsiz emek olarak biçimlediği üretüketicinin emeğinin saydamlaştığı bir alan oluyor. Foucault'a göre etkileşimsel her alanda kendini gösteren iktidarlar, kendi kapitalist düzenlerine bir biçimde bizleri de bu ağlar üzerinden dahil ediyor. Teknoloji deneyimi bizlere seçim şansı sunuyor gibi olsa da aslında bu bir yanılsama. Seçenekleri bile teknoloji belirlerken, onun belirlediği seçenekler arasında tercih yapmak nasıl özgürlük olabilir? Böylece yabancılaşarak sığılan insan Marcuse'nin (1964) tek boyutlu insanına dönüşüyor. Çağdaş toplumlarda eleştirel bilincin yok olmasıyla temel ihtiyaçlardan kopup sahte ihtiyaçlara yöneldik. Doğayla ilgili deneyimlerimiz kayboldu. Aşırı tüketim insanları özne olmaktan çıkararak nesne olmaya yönlendirdi. Goffman (1959) ise bireylerin kimlik ve benlik kavramlarına dikkat çekiyor. Kimliğin var olan, benliğin ise yaratılan bir şey olduğunu söylüyor. Gerçek dünyadan sosyal medyaya yaşanan yoğun göçün sebebi belki de insanların değiştiremeyecekleri kimliklerinden kaçarak yeni bir benlik inşa etmenin yolunu orada bulmuş olmalarıdır. Lawrence'nin tanımına göre benlik, bireyin fiziksel ve zihinsel özelliklerinin toplamı olarak, bu özelliklerine ilişkin olarak kendini değerlendirmesidir. Bu değerlendirme süreci değişime ve gelişime açıktır. Düşünsel yapı olan benliğin fiziksel yapı olan kimliği yönetme süreci. Bireylerin kimlikleri sabittir ama benlikleri etkileşimsel ilişkiler sonucunda şekillenir. Sosyal medya da kimliğimizden bağımsız olarak istediğimiz benliği yaratıp, diğer insanlara sunabiliyoruz. Toplumsal hayatta ki onaylanma ihtiyacımızı burada kurguladığımız farklı benlik sunumlarıyla kendimizi gerçekleştiriyoruz. Oysa Maslow'un (1943) bahsettiği kendini gerçekleştirme bu biçimde gerçekleşmez. Bizler kendini gerçekleştirmeye giden yolda ki saygı, sevgi, estetik gibi ihtiyaçları gerçek dünya yerine sanal olan platformlar üzerinden

karşılaşıncı ulaştığımız benlikte var olan kendimizi değil yarattığımız kendimizi gerçekleştiriyoruz. Buna ne kadar gerçekleştirmek denirse. Belki de sosyal medya üzerinden yarattığımız hayatlar her ne kadar önce bir tatmin yanılsaması oluştursa da zamanla buradan aldığımız sahte hazzın yok olması bu yüzdendir.

Sosyal medya sürekli değişmekte ve gelişmekte olan dünyada bugün veri bedenler olarak kayıt olduğumuz, hem özgür hem de görünmez zincirlerle bağlandığımız, daima birbiri içine geçmiş sahiplerden oluşan ağların kurduğu bir sistemdir. Bu ağlar dijitalleşmiş şirketler üzerinden devamlılıklarını sağlarlar. Bu ağların mülkiyet yapıları ve finansmanları günümüz kapitalist toplumunda gerçek anlamda sosyal medyanın ne kadar özgür olup olmadığı sorunsalını karşımıza çıkarır. Ağları kontrol eden sahipler dijital emeğimizi kullanır. Başka sistemlerle etkileşime geçerek bizleri gözetim ve denetim altına alırlar. Sosyal medya platformları her ne kadar özgürlükçü bir ortam olarak görünse de gerçek bir kamusal alan yaratıp yaratamadığı muamma. Habermas'ın (1989) kamusal alan teorisine göre sosyal medya daha herkesin katılabildiği kapsayıcı bir alan yerine burjuvanın kamusal alanına dönüşüyor. Sosyal medyanın ekonomi-politik yapısı da kamusalı etkileyen faktörlerden biri. Demokratik mülkiyetin olmadığı ve sansürün olduğu bir alan. Eleştirel olan ya da olmayan görüşler dışlanıyor mu ve ya kapitalist yanlısı mı? Siyasal içerik ne kadar görünür halde gibi soruların cevapları bu alanın kamusal olup olmadığını anlamamıza cevap oluşturuyor.

Baudrillard ise simülasyon kuramıyla adeta bugüne ışık tutuyor. Simülark olgusunu ortaya atan Baudrillard, bu olgunun hakikatin yokluğunu gizlediğini söylüyor. Simularkların oluşumunda ideolojiler giderek kendisine dönüşür ve yapay gerçekten ayırt edilemediği için bizzat gerçeğin yerini kendisi alır. Simularklar, toplumsal ilişkileri ve iktidarları da içine alarak onları da dönüştürür. Simularklar üçe ayrılır; uyumlu iyimse ve Tanrı'nın yarattığı doğal simularklar, tüm üretim düzenini kapsayan üretici özelliğine sahip simularklar ve bilgi-model sibernetik oyunlardan oluşan total işlemsellik, hiper gerçeklik ve total denetimi hedefleyenlerdir. Hakikatin kurgunun yerini aldığı, kurgunun hakikat olarak kabul edildiği simülasyon kuramında gerçeklik tamamen yitirilir. Bu bağlamda sosyal medyayı büyük bir simülasyon olarak

görebiliriz. Orada yaratılan post-truth çağda gerçek değerlerin yerini sanal olanlar alıyor ve her şey bu sanallıkla yaşıyor. Sanallık da gerçek bir devrim yaratamıyor. Bugün insanlar gerçekle olan bağlarını bile isteye koparma yoluna gidiyor. Çevremize ve kendimizle ilişkilerimizi kopartarak çağdaş bir yabancılaşmaya gidiyoruz. Teknoloji bizim amacımıza değil, biz teknolojinin amacına hizmet ediyoruz. Zamandan ve mekandan bağımsız üreten tüketicilere dönüşüyoruz. Sanayi devrimi sürecinde ki iş, emek üretme alanları olan fabrikalar şimdi hayatımızın her alanında ki bu sosyal ağlardır. O gün fabrikalarda ki işçiler, bugün bu ağlarda üretime devam ediyorlar. Marx'ın (1844) kavramsallaştırmaları farklı yansımalarda biçim değiştirse de anlattığı hikaye devam ediyor. Sosyal medya, Fuchs'un (2014) ücretsiz emek olarak biçimlediği üretüketicinin emeğinin saydamlaştığı bir alan oluyor. Foucault'a göre etkileşimsel her alanda kendini gösteren iktidarlar, kendi kapitalist düzenlerine bir biçimde bizleri de bu ağlar üzerinden dahil ediyor. Teknoloji deneyimi bizlere seçim şansı sunuyor gibi olsa da aslında bu bir yanılsama. Seçenekleri bile teknoloji belirlerken, onun belirlediği seçenekler arasında tercih yapmak nasıl özgürlük olabilir? Böylece yabancılaşarak sığılan insan, Marcuse'nin (1964) tek boyutlu insanına dönüşüyor. Çağdaş toplumlarda eleştirel bilincin yok olmasıyla temel ihtiyaçlardan kopup sahte ihtiyaçlara yöneldik. Doğayla ilgili deneyimlerimiz kayboldu. Aşırı tüketim insanları özne olmaktan çıkararak nesne olmaya yönlendirdi. Goffman (1959) ise bireylerin kimlik ve benlik kavramlarına dikkat çekiyor. Kimliğin var olan, benliğin ise yaratılan bir şey olduğunu söylüyor. Gerçek dünyadan sosyal medyaya yaşanan yoğun göçün sebebi belki de insanların değiştiremeyecekleri kimliklerinden kaçarak yeni bir benlik inşa etmenin yolunu orada bulmuş olmalarıdır. Lawrence'nin tanımına göre benlik, bireyin fiziksel ve zihinsel özelliklerinin toplamı olarak bu özelliklerine ilişkin kendini değerlendirmesidir. Bu değerlendirme süreci değişime ve gelişime açıktır. Düşünsel yapı olan benliğin fiziksel yapı olan kimliği yönetme süreci. Bireylerin kimlikleri sabittir ama benlikleri etkileşimsel ilişkiler sonucunda şekillenir. Sosyal medya da kimliğimizden bağımsız olarak istediğimiz benliği yaratıp diğer insanlara sunabiliyoruz. Toplumsal hayatta ki onaylanma ihtiyacımızı burada kurguladığımız farklı benlik sunumlarıyla kendimizi

gerçekleştiriyoruz. Oysa Maslow'un (1943) bahsettiği kendini gerçekleştirme bu biçimde gerçekleşmez. Bizler kendini gerçekleştirmeye giden yolda ki saygı, sevgi, estetik gibi ihtiyaçları gerçek dünya yerine sanal olan platformlar üzerinden karşılaştığımız benlikte var olan kendimizi değil yarattığımız kendimizi gerçekleştiriyoruz. Buna ne kadar gerçekleştirmek denirse. Belki de sosyal medya üzerinden yarattığımız hayatlar her ne kadar önce bir tatmin yanılsaması oluştursa da, zamanla buradan aldığımız sahte hazzın yok olması bu yüzdendir. Goffman (1959), dramaturji kuramında dünyanın sahne, insanların oyuncu olduğu tanısı bugün sosyal medya simülasyonunda vitrin terimi profillerimizi yani burada kendimizi sunumumuzu, rol burada sergilediğimiz performansları, yanlış sunum ise gerçek ve kurgu kimliklerimiz arasındaki karşıtlığı ifade etmekte kullanılabilir. Kapitalizmle birlikte burada yaratılan kimlikler satın alınan şeylere dönüştü ama bir o kadar da dayanıksız. Dayanıklı olabilmek için toplumda arzulanan rollere bürünerek alkış almayı tercih ediyoruz. Çoklu kimlikler içinden o an duruma en uygun olanı seçiyoruz. Robins'in de dediği gibi sanal gerçekliğin savunucularının fantezisi gerçek dünyanın tahliye edilerek içinin boşaltılması, benliğin ve kimliğin sanal ve özel mikro anlamda yeniden tanımlaması çerçevesinde kurulmuş bir sistemden bahsediyoruz. Çünkü mikro dünyada gerçeklik kolayca işlenebilir. Dışarda olan gerçek dünya artık yok. Gerçek deneyimler reddedilerek her şey benzetilir. Böylece insanın var oluşunun ağırlıkları tam anlamıyla hafifletilmiştir. İnsanın gerçek dünyada ki anlam arayışı sosyal medya üzerinde var olma arayışına evrilmiştir. Yeni medyanın ideolojisi işte tüm bu anlatımlarımıza içkin bir dijital kapitalizm endüstrisi yaratmıştır. Bizler de çeşitli ağlar üzerinden bu endüstrinin bir parçası olarak bir biçimde kapitalist sürece dahil oluyoruz. Bentham'ın panaptikon kavramındaki gibi görünmez bir hapisaneyle çevrelendiğimizi çoğu zaman unutuyoruz. Bu yüzden sosyal medyayı sınıfsal bir açıdan çözümlemek gerçekliğe daha yakın bir sonuç verebilir. Artık gündelik hayatımızın her anında sosyal medya üzerinde gerçekleştirdiğimiz eylemlerle sisteme artı değer üretiyoruz. Yeni medya toplumla o kadar iç içe geçmiştir ki toplumun her katmanına dokunabilmektedir. Tüm gerçeklik buradan biçimlenir. Giddens'a (1991) göre düşünerek benliğin oluşumuna katkı sağlarken kimliğin tanımlanmasına olanak veriyor. Kimlik benliğe

giydirilmiş bir roldür. Sosyal medyada kimliklerimizi kapladığımız kılıflardır. Bauman (2018), hepimizin çevrimiçi ve çevrimdışı iki farklı evrende yaşadığımızı söylerken haklıydı. Fakat artık neredeyse çevrimdışı evren kalmadı. Çevrimiçi evren çeşitli ağlar üzerinden hayatımızın her alanının çizgi içi bir hale getirerek sarmaladı. Kendi başımıza ses olmak yerine sosyal medya da yankı olmayı tercih ediyoruz. Gerçek dünyamızda sessiz yığınların gölgesinde toplumsalın sonu gelirken sosyal medya da yarattığımız simülasyonda kurguladığımız oyunları sergilemeye devam ediyoruz.

Bugün kamusallığın yeni bir dönüşümünden söz etmemiz gerektiği sorusu açıkça karşımızda duruyor. Habermas (1989), 20. yüzyılın sosyal teoride en etkili eserlerinden biri olan kitabının kamusallığın yapısal dönüşümünün temel tezlerini günümüz medya ve sosyal medya koşullarında yeniden tartışıyor. Buna bağlı olarak politik kamusallığı çökertmesinden endişe ettiği sağ popülizme karşı müzakereci demokrasinin olanaklarını sorguluyor. Devlet ve sivil toplum kuruluşlarının tahakkümüne karşı güçlü bir kamusal alana ihtiyacımız var. Ama bu yeni yarattığımız kamusal alan (sosyal medya) bünyesinde sahici politik temsilleri yaşıyor mu? İşte günümüzde burası tam bir muamma haline gelmiş durumdadır.

Habermas (1989) kitle iletişim araçları dünyasının kolaylığından bahsediyor. Bu bağlamda manipüle etmeyerek, var olmayan bir kamuoyu yaratmaya ve fikir birliği üretmeye çalıştığını söylüyor. Bu, reklamcılık ve halkla ilişkiler gibi yeni disiplinlerin yükselişiyle hemhal olarak bugün modern siyasette oldukça belirgin hale geldiğini görüyoruz. Bunlar ve büyük sivil toplum kuruluşları kamusal alanın eski kurumlarının yerini alıyor.

Meydanlar Mı Platformlar Mı Daha Gerçek?

Sosyal medya kamusalı geçici bir yanılsama. Gerçeğe oldukça yakın ama hakiki olanı perdeliyor aslında. Bu dijital çeperden öze dair olana ulaşamıyoruz. Kolektif gerçekliğimizi nerede aramalıyız? Meydanlarda mı veyahut platformlarda mı? Yaşadığımız derin bilişsel çelişkiyi yaratan ve bizi cevapsız bırakan soru tam olarak bu. Kendi kendimizi onaylatma ihtiyacımızı sosyal medya da karşılıyor ve orada kurulan dünyaları içinde yaşadığımızla değiş tokuş ediyoruz. Bu yüzden bastığımız var olan toplumsal zemin ayaklarımızın

altından kayıp gidiyor. Yaşanan çoğu dijital kamusal alanlar büyüleyici kalabalıklar gibi görünse de günün sonunda tek başlarına kalmış bir gölgeden farksızlaşıyorlar. O gölgelerin üstüne meydanlardaki canlı kanlı insanlar basıp geçiyorlar ve büyü bozuluyor. Hayalet topluluklar nickname'lerden ve adeta sosyal medyada oynanan bir kamusal oyun parkından ibaret kalıyor. Çocuklar, zihinlerinde nasıl oyun parklarındaki oyuncukları herkesin gerçeği ve orada yaşadıkları sahte mutluluk illüzyonunu herkesin ortak yaşadığı hissine kapılıyorsa bizlerde o platformlarda sanal bir mutluluk sihrine inanarak bunu herkesin ortak fikri zannetme düşüne inanıyoruz. Bu düş hiçbir toplumun ortak ideasal temsilini sağlamıyor. Bir ütopya halinde geliyor, heyula şeklinde gidiyor. Gün sonunda tıpkı çocukların parktan eve dönmesi gibi bizler de sosyal medyada yaşanan bu oyundan çıkıp uyanıyoruz. Fakat neden böyle oldu sorusuna cevap bulamıyoruz. Tam da bu dijital kamusal alanlarda yaşanan bu festival ortamının toplumun gerçeğini yansıtmadığını her seferinde daha sert bir gerçekliğe çarparak anlamak durumunda kalıyoruz. Sosyal medyada oluşan bu yeni kamusal alanlar sanal formda kalıyor ve meydanlardaki gerçek toplumsaldan bizi adeta soyutlayarak bir illüzyon yaratıyor. Sosyal medya mecralarında sonunda her türlü kamusal onayın gerektiği politik süreçlerde şahit olduğumuz sanal çoğunluklar kitlesel çoğunluklara denk düşmüyor. Meydanlardaki insanların birebir karşılığı ile platformlardaki insanların varlığı birbirine denk düşmüyor. Bu nedenle sosyal kamusal alanlardaki topluluklar hayali cemaat olmaktan öte yol gidemiyor. Dijital oyun ruhu ve festival havasından çıkıp yerel zeminde meydanlardaki topluluklara temas etmenin zahmetli yoluna girişmek gerekiyor. Lazarsfeld'den beri kamuoyu araştırmalarıyla da ele alınan bu kavram özgül bir anlam yüklenmeden kullanılırdı. Oysa şimdi sosyolojik şekilde anlaşılan kamusalılık, modern toplumların işlevsel olarak ayrılmış yapısı içerisinde sivil toplum ile politik sistem arasındaki bir mekâna yerleştiriliyor. Böylece toplumsal entegrasyona olan işlevsel katkısı bakımından ve özellikle de yurttaşların politik entegrasyonu bakımından ele alınması da mümkün hale geliyor. Sosyal medyalarla bütün kullanıcıları anlık-kendiliğinden ve hiçbir sınamaya tabi olmayan müdahalelere davet eden rahatça girilebilir alanlardan oluşuyor. Beğeni ve hoşnutsuzluk tıklarına indirgenerek etkisizleşmiş bu plebisiter kamusallığın

altyapısı, teknik ve ekonomik niteliklidir. Fakat ilke olarak adeta redaksiyonel kamusal alanın koşullarından özgürleşmiş, kendi bakış açılarından sansürden kurtulmuş tüm kullanıcılar serbestçe girilebilen bu medya alanlarında anonim bir kamusal topluluğa hitap edebilir ve onun onayını almak için tanıtım yapabilirler. Bu alanlar tuhaf bir anonim mahremiyet kazanıyor gibi görünüyor. Bugüne kadarki ölçütlere göre ne kamusal ne özel sayılabilirler daha ziyade şimdiye dek özel mektup alışverişine tahsisli bir iletişimin şişip kabarak kamusal alanla dönüşmesi olarak kavrayabiliriz bunu. Ama bu kamusal alan gerçek bir kamusal alan mıdır veya kendimizi yankı odalarının içinde bulduğumuz bir alan mıdır? Kendi sesimizin bize benzeyenlere çarparak yarattığı etki alanı yankı odalarını oluşturmaktan ileri gidemez ve bizi bu seslerin çokluğuna inandırır. Oysa dışarda milyonlarca farklı ses vardır ve bu sesler platformlara ulaşamayan, çember dışındakilerdir ve kendilerini meydanlarda göstererek duyurmaya çalışırlar tabi biz onları görmek istemezsek kendi yarattığımız siber panoptikon da daima ne olduğunu anlamaya çalışmakla zaman geçiririz. Her seferinde toplumsal gerçeklik sanal gerçekliği yutar.

Sonuç

Dijitalleşme ile birlikte kamusal alanın işlevi, yapısı ve sınırları köklü biçimde değişmiştir. Habermas'ın tarihsel modeli dijital medya çağında hem genişlemiş hem de sorgulanır hale gelmiştir. Sosyal medya, bireylere geniş bir etkileşim ve ifade alanı sunmakla birlikte; algoritmalar, dezenformasyon, kutuplaşma ve temsil sorunları gibi yapısal engeller nedeniyle eleştirel kamusal alanın işlevini sınırlamaktadır. Özellikle görünürlük yalnızca içerik üretimiyle değil, dijital sistemin belirlediği normlarla sağlanmaktadır. Dijital kamusal alan bir yandan yeni karşı-kamusal alanlara olanak verirken diğer yandan demokratik katılımın niteliğini sorgulanır hale getirmektedir. Bu bağlamda dijital kamusal alanların sadece teknik değil aynı zamanda etik ve politik müdahalelerle şekillendirilmesi gerektiği açıktır. Katılımcı, adil ve kapsayıcı bir kamusal alanı inşa edebilmek için yalnızca teknolojik araçlara değil; eşitlikçi söylemlere, dijital okuryazarlık politikalarına ve çoğulcu yaklaşımlara ihtiyaç vardır. Bu çalışma dijital kamusal alan kavramını kuramsal ve güncel bağlamlarıyla incelemiş, sosyal medya çağında

temsil, katılım ve gözetim ilişkilerini değerlendirmiştir. Habermas'ın klasik modelinin dijital ortama uygulanabilirliği sorgulanmış; algoritmalar, veri toplama süreçleri ve performatif kimlik inşası gibi faktörlerin kamusal tartışma süreçlerine etkileri irdelenmiştir. Dijital platformların demokratikleşme potansiyeli, çeşitli sınırlamalar ve yapısal eşitsizlikler nedeniyle sektöre ugramaktadır (Habermas, 1989).

Gerçek anlamda katılımcı, adil ve kapsayıcı bir dijital kamusal alan için etik teknolojik müdahaleler ve bilinçli kullanıcı davranışları gereklidir. Ötekilerin kamusal alanı; sosyal medya ise ne kadar ötekilerindir ne kadar sokaktakilerindir tartışma konusudur. Kamusal alan artık fiziki ortamlarda azalırken sanal ortamlarda artmaktadır. Böylelikle dünya kamuoyu yok sayılan muhalifin, temsil edilemeyen, ezilenin, mağdurun çevrimiçi ağlarda etkili olabileceğini göstermiştir. Buradaki anahtar kelime hedeflenen etkileşimi sağlayabilmektir. Ötekilerin sesinin yoğunluğu çoğu zaman o kadar gürültülü biçimde bu mecralarda yer buluyor ki bir anda egemen toplumsal güç gibi gözükmeye başlıyorlar. Oysa tüm politik süreçlerin nihayetinde sokaklardan gelen çıplak ses, sosyal medyadaki makyajlı kalabalıkları bastırıyor. Sosyal ağlar, küresel ve yerel ekseninde başka bir dünya mümkün çağrısına ayna tutan, topluluklar arası etkileşime fırsat vererek farkındalık yaratan mesajları, hızlı ve etkili bir şekilde taşımaktadır. X, Facebook, YouTube, bloglar, mobil iletişim gibi sosyal ağlara yüklenen güç efektif olmayarak bizi bir yanılgıya itebiliyor. Coğrafi engelleri aşarak yaratılan sanal kamusal alanlar yine sanal olarak kalıyor. Kamusal alanlar dijital mecralardan çıkıp kentsel meydanlarda yeniden inşa edilmelidir. Toplumsal olanın mekânı mecralar değil, meydanlardır ve ancak orada örgütlenerek hakiki kamusal alana ulaşılabilir. Zira sosyal medyanın kolektif devrimsel niteliği bugün yalancı bahar olarak kalmaktadır. Gerçek toplumsal alanlar ise şatafatlı sosyal hesaplarında değil en yalın haliyle meydanlarda kendini göstermektedir. Çünkü doğru mekânda yaşanan kamusal alan bizi toplumun aslına götürecektir bir araçtır. Bu nedenle yaratılan kamusal alanlarımızdan (sosyal medya platformları) çıkıp yaşanan kamusal alanlara (kentler, kırıathaneler, meydanlar) dönmeyi öğrenmeliyiz. Yarattığımız dijital kamusal alanın içinde yaşadığımız gerçeklik bizi simyaya götürürken; yaşadığımız kentsel

kamusal alanının içinde yarattığımız gerçeklik bizi toplumsal olanın özüne götürür.

Kaynakça

- Bauman, Z. (2018). *Kapımızdaki yabancılar*. Ayrıntı Yayınları.
- Fraser, N. (1990). Rethinking the public sphere: A contribution to the critique of actually existing democracy. *Social Text*, (26), 56–80.
- Fuchs, C. (2014). *Social media: A critical introduction*. SAGE Publications.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*. Polity Press.
- Goffman, E. (1959). *The presentation of self in everyday life*. Anchor Books.
- Habermas, J. (1989). *Kamusal alanın yapısal dönüşümü*. İletişim Yayınları.
- Marcuse, H. (1964). *One-dimensional man: Studies in the ideology of advanced industrial society*. Beacon Press.
- Marx, K. (1844). *Economic and philosophic manuscripts of 1844*. Progress Publishers.
- Maslow, A.H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370-396.
- Özdemir, B. (2021). Türkiye’de dijital ifade özgürlüğü ve sansür pratikleri. *İfade Özgürlüğü Raporu*, 14(3), 30–48.
- Papacharissi, Z. (2010). *A private sphere: Democracy in a digital age*. Polity Press.
- Pariser, E. (2011). *The filter bubble: What the Internet is hiding from you*. Penguin Press.
- Sunstein, C. R. (2018). *#Republic: Divided democracy in the age of social media*. Princeton University Press.